

Глибинні основи медіації.

В основі цієї лекції покладена монографія Лепський М.А. **Соціологія медіації та миротворення: до питання про загальну теорію медіації: монографія. Запоріжжя, 2023. 209с.**

Зупинимось на глибинних основах медіації, враховуючи той факт, що колективна пам'ять суспільства зберігає основні образи, у нашому випадку медіації в архетипах медіатора.

Після вивчення досить великого комплексу прикладів, кейсів та ситуацій, я розглядаю дещо інакше ролі медіаторів і в результаті мого дослідження було виділено сім основних пар медіаційних можливостей. Чому саме пара? Тому, що в центрі знаходиться обов'язково якась дуже важлива функція, яка має власну міру та здійснення якої і визначає багато в чому хід медіації. І зараз давайте розглянемо ці основні пари.

Таблиця Архетипи та сили медіації (М.А. Лепський, 2021)

Архетипи посередників	Влада	Динаміка	У чому полягає медіація
Юрист	Закону	Правова	Обговорення
Шахрай	Обману	Імітуюча	Втрати
Вчитель	Універсального знання	Духовності	Знання, навички
Вісник	Інформації	Територіально-політична	Передача інформації
Купець	Прибутку	Територіально-економічна	Обміну
Провідник	Конкретного знання	Територіальна	Переходу
Оракул (футуролог)	Поза ймовірністю	Духовна	Майбутнього
Місіонер	Віри	Територіальна	Духовна/психічна
Посол	Представника	Політична	Мир/війна
Актор (ліцедей)	Розповіді (вистава)	Імітуюча	Розповіді (сторітелінгу або наративу)
Воїн	Зброї	Небезпеки/смерті	Загрози
Блазень	Контексту	Змістова/парадоксу	Нереальності
Лікар	Зцілення	Одужання	Відновлення
Ілюзіоніст (шаман)	Ілюзії	Маніпуляції	Сприйняття

Перша пара – **юрист-шахрай**. Безумовно, в центрі цих стародавніх образів знаходиться система узаконеного насильства або його обману.

Якщо можливість права та його застосування у діяльності юриста перебуває у центрі, то шахрай у своїй діяльності здійснює втрату права та узаконеного насильства, оскільки, коли працює шахрай право носить ілюзорний характер. При цьому можливі взаємопереходи цих образів. З цим може мати справу медіація. Частина юристів, володіючи знаннями законів, використовують способи уникнення цього закону і пропонують посередницькі послуги саме в цьому напрямі, який часто має тонку грань або взагалі її втрачає з шахрайством.

Ситуація тонкої грані між юристом і шахраєм протилежна, коли юрист перебуває на захисті і здійснює закон, а значить протистоїть шахраю. Юрист, як законник, виконує медіаційні функції досудового рішення. Але може бути й інша ситуація, коли логіка обставин призводить до вирішення конфлікту поза бажанням сторін через хитрощі та обман. У цьому випадку ми можемо говорити про те, що є певне шахрайство, коли люди неусвідомлено приймають рішення обійти закон.

Ми зараз не беремо моральну чи оціночну систему, нас цікавить міра у діяльності, коли юрист переходить на бік шахрайства або навпаки, коли шахрай відстоює справедливість. Останній приклад обману правової системи, яка носить антигуманний характер, цілком вітається людьми. Ситуація шахрайства, обману та трикстерства проти деструктивної агресії розглядається позитивно. Насильство часто визначається негативно у значенні зла, людиноненависницької чи некрофільської активності. У цьому випадку шахрайство часто виправдовується тим, що необхідно перемогти те неприборкане і деструктивне насильство. Саме на подолання трикстерства спрямована оціночна медіація.

Водночас право, як узаконене насильство, розглядається виправдано проти встановленої провини, злочину особливо, яке має антилюдський, антигромадський характер. Зняття цієї суперечності пов'язане з тим, що медіація відбувається на добровільних засадах і носить ненасильницький та незалежний характер, у якому медіатор має бути не заангажований.

У той же час конфліктні ситуації і посередництво не завжди здійснюється з білими комірцями, іноді переговори йдуть, користуючись визначенням Гевіна Кеннеді, в «вуличному форматі». В цьому випадку образи юриста і шахрая можуть мати своє значення.

Друга пара – **вчитель-вісник**. Коли ми говоримо про цю пару, то говоримо про співвідношення знання та інформації. Якщо ми беремо розглянуті нами трохи раніше кейси ситуацій, то часто вісник є посередником у вирішенні конфлікту, оскільки інформація є вкрай значущою у ситуації конфлікту та складних переговорів. Вчитель, звичайно ж, по-своєму визначенню повинен мати знання.

Знання ми розглядаємо, як те, що відображає закономірності, те, що відображає ці закономірності та визначається об'єктивністю, повторюваністю, стійкістю, внутрішнім, необхідним та універсальним

характером. Оскільки цей характер має і послідовність, і повторюваність, тому знання часто розглядають, як універсальне на відміну від інформації, що може бути результативністю і тиражованістю застосування в діяльності.

Інформація може бути ситуативною, вона може відобразити відомості спотворені, наприклад, людиною, яка дає цю інформацію або в деформованому сприйнятті цієї інформації. Тому функції вчителя та вісника дещо відрізняються.

Виходячи з цього, звичайно, вчителі можуть бути вісниками і деякі вісники можуть виявитися вчителями. І найчастіше правителі відправляли вісниками людей підготовлених, які володіють знаннями та професійними навичками. Так само вчитель, який не вміє працювати з інформацією, навряд чи може бути гідним посередником, медіатором у передачі знань. Але в центрі цієї медіації, знаходиться міра знання та інформації.

Третя пара – **купець-провідник**. В даному випадку в центрі знаходиться прибуток або обмін та перехід. Невипадково у переговорах досі ведеться жвава дискусія щодо позиції торгу та переговорів на основі інтересів.

Тут ключовий процес – обмін. Купець як медіатор, безумовно пов'язаний з економічною сферою, основне завдання – це отримання прибутку в обміні тих чи інших товарів, причому товаром може бути будь-що, починаючи від послуг, речей, продуктів до інновацій тощо. Від купця в обміні суттєво відрізняється провідник.

Необхідно відзначити, що часто в обміні центральним розглядається «пропозиція» («OFFERTA»). Як тут не згадати дона Карлеона у творі Маріо Пьюзо, котрий умів робити «пропозицію від якої не можна відмовитися». Під час експедиції 2019 року, під керівництвом О. Мальцева, автор побачив у Палермо у храмі «Першого опису» («Prima Circoscrizione») те, що «Офферта» має сакральне значення.

OFFERTA 21 грудня 2019 року, Палермо, храм «Prima Circoscrizione». Фото М.А. Лепського

Провідник працює не стільки з речовинною частиною, скільки працює з часом та простором. Його основне завдання – проведення через складні ділянки, не важливо фізичного чи соціального, політичного чи економічного простору.

У будь-якому випадку він є таким самим медіатором, в центрі інтересів якого є обмін. Його знання території, його знання шляхів проведення інших за максимально короткий термін територією – все це якраз і говорить про те, що це провідник. Купець може теж стати провідником, більш того, ця пара зазвичай досить пов'язана своєю мірою обміну.

Ми знаємо, що мореплавці-купці дуже потребували лоцманів-провідників по певній морській або річковій акваторії. Це була потреба у знаннях лоцій та знаннях особливих успішних траєкторій руху корабля. До

того ж купці так само були пов'язані з провідниками, наприклад, під час переходу кордону між державами. Провідники знали як іти, перетинати кордони і якщо перетин кордонів між державами було ускладнено, то, як відомо з історії, купці часто ставали контрабандистами, як, втім, контрабандистами ставали і провідники. І ось тут ключовий момент — це все-таки обмін у його економічному значенні.

Кейс Дж. Нашер про вибори Теодора Рузвельта у 1912р.

У 1912 році на завершальному етапі виборів Теодор Рузвельт як кандидат у президенти їздив країною і представляв свою програму в різних містах – до настання століття радіо і телебачення це був єдиний спосіб отримати голоси виборців. Його команда надрукувала три мільйони брошур із промовою, які поширювалися під час виступів. На обкладинку було поміщено портрет Рузвельта в образі президента. Незадовго до поїздки один із членів команди помітив невеликий, але фатальний напис на фотографії: «Фотостудія Чикаго Моффет». Це означало, що авторське право на зображення належало Джорджу Моффет. Тобто він міг вимагати долар за кожен неавторизований екземпляр тиражу, що з розрахунку на три мільйони склало б на ті часи астрономічну суму, яка б просто розорила касу кандидата. Без брошур вся виборча кампанія та президентство Рузвельта перебували під загрозою. У разі поширення друкованих матеріалів виникала небезпека скандалу — вибирати доводилося між миш'яком та ціаністим калієм. Моффет, здавалося, тримав усі козири в руках — навіть якщо він ще й не знав про ситуацію, що виникла.

Що ж робити? Команда звернулася до керівника кампанії – Джорджа Перкінса, залізничного магната та партнера банку Дж. П. Моргана. Недовго думаючи, Перкінс направив Моффет телеграму: «Ми плануємо поширювати брошури із зображенням Рузвельта на обкладинці. Це чудова реклама для вашої фотостудії. Скільки ви заплатите нам, щоб ми використали ваше ім'я?» Відповідь прийшла відразу ж: «Ми ще ніколи такого не робили, але за цих обставин готові запропонувати вам 250 доларів». Хоча Перкінс знав, що можна поторгуватись і отримати на кілька сотень більше, він погодився. А Моффет? Йому напевно належало б багато тисяч доларів, але в результаті власник фотостудії набув популярності, що теж чимало.

[Нашер Дж., 2014, с.16-17.]

Четверта пара – **футуролог-місіонер**. Місіонер отримав свою назву як похідна від слова місія, тобто це людина, яка несе певну віру. Футуролог – це той, хто працює із майбутнім. Основою міри цієї пари є дослідження майбутнього. Футуролог працює насамперед із перспективою. Невипадково Августин Блаженний розглядав у психологічному значенні минуле як пам'ять, сьогодення як сприйняття, включаючи потреби та бажання, майбутнє як намір. В даному випадку наміри футуролога і місіонера дуже близькі, але є все ж таки істотна відмінність.

Футуролог працює з перспективою як медіатор з перспективністю людей у вирішенні конфлікту. Місіонер під час вирішення конфлікту робить певну картину світу через віру, добудовуючи знання. І ось тут ми бачимо істотну відмінність місіонерів від вчителів, хоча ці функції теж певною мірою збігаються. І взагалі, всі ці пари досить пов'язані. Нас цікавить парне

поєднання саме через міру, формування міри, якісної визначеності чи її втрати.

Футуролог і місіонер також є посередниками. Якщо брати з історії образи футурологів, у міфології – це віщунки, це оракули, це ті, хто формують на певній території сенси майбутнього. Наприклад, у фантастичному творі Френка Герберта «Дюна» є певний жіночий орден, «Бене Гесеріт», який у довгостроковій перспективі формував своїми пророцтвами майбутнє. Подібно до цього ми бачимо і оракулів, які використовувалися як у стародавньому світі, так і в християнській релігії. Місіонери ж транслюють віру, вони транслюють конфігурації віри, і саме ці речі створюють основу для посередництва, для переговорів.

У місіонерів медіація часто стає допоміжним засобом «звернення до своєї віри», прозелітизму.

«Релігійні люди часто опинялися в авангарді зусиль з колонізації. Поширення християнської віри розглядалося як спосіб "цивілізувати" відсталі народи за межами Європи та США. Згодом місіонерство перетворилося на форму фізичного, так само як і духовного розвитку... "Євангелісти продовжують займатися прозелітизмом (намаганнями звернути у свою віру), але крім того вони зараз будують лікарні та школи. Деякі мають дуже потужні проекти їх християнського служіння", - говорить в інтерв'ю Бі-бі-сі Девід Холлінджер, почесний професор Каліфорнійського університету в Берклі. За даними американського Центру вивчення всесвітнього християнства, у 2018 році близько 440 тисяч християнських місіонерів працювали за межами своїх країн. Ця цифра включає католиків, протестантів, православних християн і такі північноамериканські організації як Свідки Єгови та Церква Ісуса Христа Святих останніх днів, більш відома як мормони» [Лакхерст Тобі, 2018].

АВТОР ФОТО - GETTY IMAGES

Підпис до фото Бі-Бі-сі, Ставлення до місіонерів може змінюватись від неприязні і навіть відкритої ворожості до глибокого пієтету [Лакхерст Тобі, 2018].

Сила перспективи і сила віри пов'язані між собою, але все-таки мають серйозні відмінності. Сила футурології нами розглядається з позиції наукового та філософського осмислення майбутнього, його побудови на основі об'єктивної інформації та тенденцій розвитку. Сила віри пов'язана зі сферою невизначеності та прийняттям рішень у ній. Образ місіонера часто теж працює з перспективою «страшного суду» та може використовувати вирішення проблем і конфліктів для прозелітизму.

П'ята пара – **посол-актор**. Ця пара також має свою цікаву зв'язаність міри. Перший – посол, виконує функції представництва та його основне завдання передати інтереси, наратив та рішення, тих людей, які його надіслали.

Вони здійснюють представницьку владу через переговори на території або у взаємодії з іншими державами, організаціями тощо, через трансляцію смислів, інтересів, потреб та позицій тих людей, які зробили їх представниками у вирішенні конфлікту.

Актор – це людина, яка здатна передати чужу роль, зробити історію у значенні оповіді, гри. Невипадково у творі «Гамлет» Шекспіра, Гамлет не на пряму передає інформацію, а посередниками цієї інформації були актори, які розіграли реальну ситуацію перед елітою датського королівства.

Між акторами та послами існує взаємозв'язок. Посли можуть бути акторами як і актори часто виконують представницькі функції послів. Наприклад, у сучасній ситуації ми знаємо, що амбасадорами та послами у миротворчих процесах часто стають ті чи інші актори. Проте втрата значення цих функцій може бути дуже серйозною. Оскільки актор відображає не свою позицію, не свій статус та роль, він виконує роль, яка прописана. Посол же відображає чужу роль, але при цьому він виконує функції, статусно-рольові позиції, які залишаються його як представника влади чи сили, яка визначає вирішення конфлікту.

Шоста пара – **воїн (шпигун)-блязень**.

Ми розглядаємо міри силових впливів. Воїн, шпигун, розвідник – це посередник, здатний здійснити досить жорсткі, часто насильницькі дії, але завжди з воїном перебуває зброя, за воїном стоїть сила. Завжди воїн визначений здатністю протистояти якимось умовам та зібрати інформацію. Більше того, воїни часто ставали посередниками, але вони не часто були посередниками компромісу, оскільки уособлюють силу, яка тяжіє до безкомпромісності. Найчастіше вони були посередниками силового тиску, на відміну від блязня.

Специфіка розвідника, «людини «плаща та кинджала» полягала в прихованій загрозі, закамуйфльованій під будь-який вид професії, у здатності зібрати стратегічну інформацію чи інформацію планів та намірів. Сервіс інтелекту – «інтеледжейнс сервіс» – це назва британської розвідки,

інтелекту, за якою стоїть держава, але прихована від дозвільних очей, та яка діє не явно. Та й сам розвідник є прихованою загрозою.

Втрата можливості прояву силової функції часто ставила воїна на позицію блазня. Блазень, в даному випадку, – це людина, яка здатна керувати контекстом, його сила – це сила контексту, а, відповідно, часто парадоксу та гумору. Дуже часто можливість насильства долалася гумором та парадоксом, що призводила до нового усвідомлення. Невипадково найвідоміший персонаж блазня – це Шико в «Графіні де Монсоро», дворянин, воїн, але який міг працювати як зброєю, так і контекстом.

Відомо, що у рольових відносинах, які формували смислове поле Італії, а пізніше Європи, був такий персонаж, який відомий як «Капюстан» або «Капітан». Цей персонаж означав, що хтось намагався прикритися маскою воїна, не будучи воїном, та його розповіді про перемоги, про силу, про міць «наривалися» на реальну ситуацію, коли Капюстан отримував ударами палиці по певних місцях свого тіла. Це був комічний персонаж, блазеньський, коли міра сили та контексту була втрачена. У творі Мішеля Зевако "Капітан" (Le Capitain, 1906) під маскою блазня «Капітана» ховався відважний воїн, збіднілий дворянин Франсуа де Капестан. Пізніше у 1960 році була франко-італійська культова екранізація цього твору режисером Андре Юнебелем «Капітан» із Жаном Море у головній ролі.

Відомою була й радянська екранізація однойменного роману французького письменника-романтика XIX століття Теофіля Готье, режисером якої був Володимир Савельєв за сценарієм Юрія Візбора у фільмі «Капітан Фракас» 1984 року з Олегом Меньшиковим у головній ролі.

Кейс Сунь-цзи: не можна недооцінювати воїна і приймати його як блазня

Є відомості, що на час свого приїзду в У Сунь-цзи вже набув популярності своїми пізнаннями у військовій стратегії і навіть склав свою знамениту «Книгу в 13 главах». У 515 році спадковий принц У на ім'я Хелюй (це ім'я по-різному записано у різних джерелах) захопив престол. Молодий, сповнений честолюбних планів правитель задумав розпочати війну проти сусіднього царства Чу та його радник У Цзисюй – сам знаменитий полководець – рекомендував прибульця своєму пану в якості можливого кандидата на посаду головнокомандувача царського війська. Хелюй став зустрічатися з втікачем із Ці і розмовляти з ним про військові справи. У нещодавно знайденому списку книги "Сунь-цзи", що відноситься до середини II століття до н. е., містяться записи цих бесід. У них, між іншим, повідомляється, що Хелюй відвідував «заїжджий двір Суней», а сам Сунь У називає себе «чужоземним підданним». Судячи з цих записів, Хелюй, мабуть, не надто довіряючи полководницькому таланту Сунь У, все умовляв його «розіграти військову потіху», на що Сунь-цзи відповів: «Військо призначене для користі, а не розваги. Воно є знаряддям нещастя, а не потіхи». Проте прибулець із півночі стверджував, що його військові методи дозволяють зробити відмінне військо з будь-кого – знатних людей, простолюдинів і навіть жінок. Тоді Хелюй запропонував Сунь У показати свої здібності у справі, запропонувавши йому скористатися самим невдячним матеріалом – наложницями з царського гарему. Цар наказав привести з жіночих

покоїв палацу сто вісімдесят (за іншими даними – всі триста) красунь. Коли ці «новобранці» зібралися в палацовому залі, стратег приступив до справи: розділив наложниць на два загони, наказав їм одягнути бойові обладунки, поставив на чолі обох загонів царських фавориток, а потім почав вчити їх користуватися алебардою і виконувати команди.

– Чи знаєте ви, де знаходиться серце, права та ліва рука та спина? – Запитав він своїх підлеглих.

- Так, знаємо, – відповіли ті.

– У такому разі, коли я наказую: «Вперед!», ідіть туди, куди звернене серце; коли я говорю: «Права рука!», повертайтеся праворуч; коли я говорю «Ліва рука!», повертайтеся ліворуч; коли я говорю «Спина!», йдіть назад.

Тричі повторивши свої роз'яснення, Сунь У велів ударити в барабан і скомандував: «Вперед!». У відповідь наложниці тільки засміялися, прикриваючи рота широкими рукавами своїх шовкових халатів.

Сунь У знову пояснив сенс команд і наказав: «Наліво!». Замість виконати наказ, наложниці засміялися ще голосніше.

Сунь У охопив такий гнів, що в нього «волосся встало дибки».

— Якщо правила невизначені, а накази незрозумілі, то вина воєначальника, — оголосив він. — Але якщо вони зрозумілі, а не виконуються відповідно до військових статутів, це вина командирів. Яке ж покарання, згідно з військовим статутом, покладено для тих, хто провинився?

– Відсікання голови! – відповів царський суддя, який спостерігав за навчаннями.

Побачивши, що справа прийняла поганий оборот, цар поспішив заступитись за своїх улюблениць.

– Я вже переконався, що мій підданий вміє командувати військом. Без цих двох наложниць мені, єдиному, і їжа буде не на радість. Я бажаю, щоб їхня кара була скасована!

– Ваш слуга отримав найвищий наказ бути головнокомандувачем, а коли головнокомандувач знаходиться при виконанні обов'язків, він не повинен коритися наказам государя! – відповів Сунь У і наказав ката зробити свою справу.

Потім він призначив командирами загонів наступних за рангом наложниць, знову вишикував своє військо в бойовому порядку і став віддавати накази. Цього разу його накази виконувалися чітко і без жодного звуку. Тоді Сунь У відправив цареві повідомлення: «Тепер військо в повному порядку. Прошу государя особисто оглянути його. Государ може використовувати його, як йому заманеться – навіть послати хоч у вогонь, хоч у воду».

Розлютований правитель відповів сухо:

– Командувач може відбути у свою оселю для відпочинку. Я єдиний, не бажаю проводити інспекцію.

– Государ любить тільки сидіти і розмовляти, а робити справу не бажає, – з убивчою прямоотою зауважив Сунь У.

Такий єдиний, що зберігся, або, краще сказати, що народився, в історії анекдот з життя Сунь У. Якоюсь мірою він допомагає зрозуміти, чому особистість найзнаменитішого китайського стратега не надто схиляла до розмов про кумедні випадки з його військової кар'єри і чому про неї взагалі так мало відомо.

На щастя, Хелюй зумів належним чином оцінити полководчий талант Сунь У і доручив йому очолити військову кампанію проти західного сусіда У – могутнього царства Чу. За короткий термін Сунь У зумів здобути рішучу перемогу над чуськими військами та навіть захопити чуську столицю.

[Китайська військова стратегія, 2002, с.108-110].

Сьома пара – лікар-ілюзіоніст.

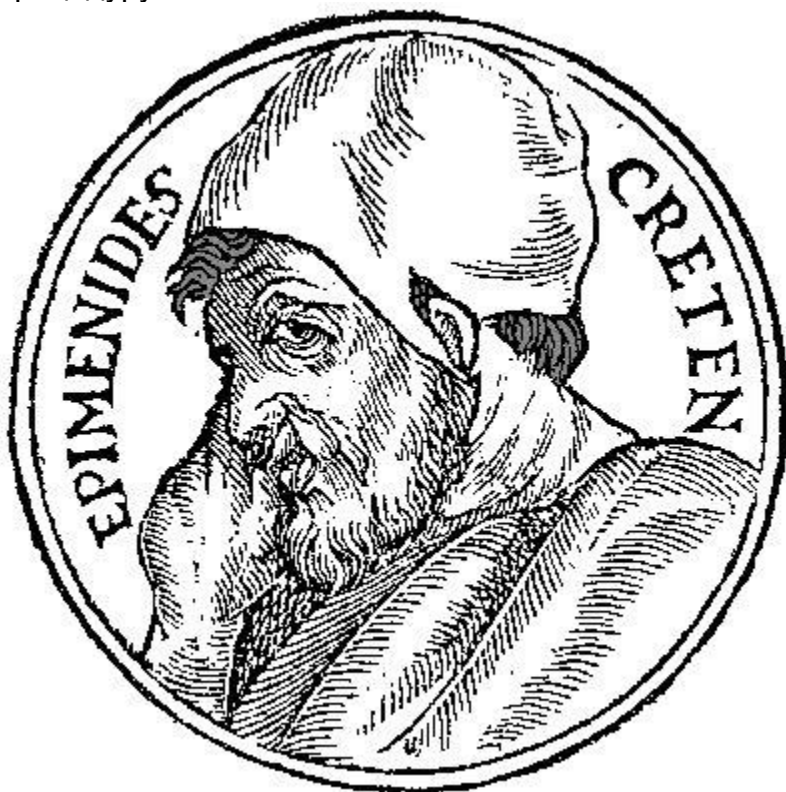
Міра цієї пари пов'язана з тією чи іншою ситуацією переговорів із болючим сприйняттям та травмою. У лікаря в якості основного процесу, що визначає міру, є зцілення, а у ілюзіоніста - ілюзія. І ось тут існує найважливіше значення міри, оскільки втрата міри виводить на питання життя та смерті, виникає й складність переходу від ілюзії до лікування. Ця складність дуже значна.

Ми знаємо моменти і плацебо, коли людина переконана і вірить у своє зцілення, і стає, по суті,вилікуваною, якщо це пов'язано з психологією та іншими подібними речами. І навпаки, лікар, який не лікує, не зцілює, часто користується ілюзіями свого пацієнта. Ілюзорний світ – сфера ілюзіоніста, який дуже близький до позиції шахрая. Але все-таки завдання та функції лікаря працювати з цілісністю, з процесом зцілення, а коли з цілісністю не працюють, то створюються ілюзії вирішення проблеми та ситуації.

Кейс зцілення соціальної травми – посередництво Епіменіда

Одним із перших яскравих історичних прикладів подолання соціальних травм як технології зцілення, миротворення та медіації є події, пов'язані з діяльністю Епіменіда. Афіни перебували у стані соціальної травми, після вбивства таких самих афінян, повстанців Кілона, тіла яких були не поховані і викинуті за стіни міста. Епіменід здійснив обряд очищення та поховання загиблих як катарсис, по суті, це було перше психологічне масове подолання соціальної травми після воєнного конфлікту. Тільки після очищення Афін відбулися реформи Солона, які запровадили правову основу демократичної держави і, на думку істориків, визначили шлях «західного світу» громадянства та демократії, на відміну від східного напрямку тиранії та підданства. З цих подій починається визначення Афін як столиці, а пізніше і формування Афіньської імперії.

Важко визначити ким був Епіменід – лікарем або ілюзіоністом, але те, що його дії зцілили соціальну травму і він незаперечно точно застосував примирливу процедуру.

При цьому ілюзіоніст стає посередником у сприйнятті гіперреальності, лікар посередником у зціленні. Позиція лікаря як медіатора багато в чому пов'язана з підходами «відновлювальної медіації».